

СЕКЦІЯ 2 МОСКОВСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІЙНИ В ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ

Берегута Віталій

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ІСТОРИЧНІ АНАЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ АНАЛІЗУ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Ключові слова: історична аналогія, російсько-українська війна, радянсько-фінська війна, Холодна війна, Карибська криза.

Keywords: historical analogy, Russian-Ukrainian war, Soviet-Finnish war, «Cold War», Cuban Missile Crisis.

Проведення історичних аналогій є одним із поширених методів осмислення, пояснення та прогнозування розвитку конкретних подій у міжнародних відносинах. Під «історичною аналогією» варто розуміти застосування до теперішніх подій узагальнень, зроблених на основі інших політичних явищ та процесів, що передбачає пошук подібностей між двома подіями за певними ознаками та формування висновку про їх подібність і за іншими характеристиками [5]. Хоча й пошук історичних аналогій є доволі контроверсійним та критикованим методом міжнародно-політичних досліджень, однак його активно використовують у професійній діяльності як дослідники у сферах історичних та політичних наук, так і політики й державні діячі найвищого рангу.

Сучасна російсько-українська війна з огляду на вагомий вплив на розвиток міжнародних відносин у 2014–2024 рр. належить до подій, щодо яких неодноразово проводились історичні аналогії. Так, російська агресія проти України за значенням для міжнародних відносин прирівнювалась, наприклад, до початку нової Холодної війни та повернення «залізної завіси» [4] або нової Карибської кризи [3] та до інших подій в історії міжнародних відносин. Проте дискусивним залишається питання корисності проведення аналогій російсько-української війни з конкретними подіями минулого.

Паралелі з політикою умиротворення Німеччини західними країнами напередодні Другої світової війни стосуються першої фази російсько-української війни до повномасштабного вторгнення 2022 р., коли реакцією на анексію Криму та окупацію ОРДЛО Росією країнами ЄС та НАТО були формальні антиросійські санкції, висловлення дипломатичної підтримки Україні та фактичне продовження економічної співпраці із Росією. Отже, була вибудована модель політики для запобігання будь-якої можливої ескалації між Росією та НАТО. Порівнюючи це з теперішньою фазою російської агресії, варто підкреслити, що відбулась позитивна трансформація в бік відмови від такої політики умиротворення: хоча політика західних країн не запобігла російському вторгненню, однак вони чітко відмовились визнавати включення тимчасово окупованих українських територій до складу Росії, розпочали постачання озброєння та військової техніки Україні, ввели відчутні для російської економіки санкції та звели політичний діалог із Моск-

вою на міжнародних майданчиках до мінімуму або повністю відмовились від нього.

Обмежений позитивний ефект мало проведення паралелей із радянсько-фінською війною 1939–1940 рр. До уваги брався той аспект цієї війни, що Фінляндії вдалося грамотно здійснити оборону країни та запобігти її повній окупації із кількаразово меншими за радянські втратами. Аналогія проводилася в тому, що якщо Фінляндія як значно менша за військовим та людським потенціалом за СРСР країна змогла вистояти проти воєнної навали Радянського Союзу та зберегти власний суверенітет і незалежність за результатами повоєнного договору, то і Україна зможе перемогти Російську Федерацію на полі бою [2]. Користь цього порівняння на початку повномасштабної агресії для українського населення та державних діячів полягала в тому, що дала надію на перемогу і візію необхідності далі боротись за збереження суверенітету та територіальної цілісності, оскільки Росія вдавалась до тих самих помилок, що і СРСР: неефективне керівництво збройними силами, незважання на втрати особового складу, політика «досягнення цілей за будь-яку ціну», географічна масштабність наступу та хибне сподівання повністю окупувати країну і встановити маріонетковий уряд, який фіни та українці відповідно визнають.

Однак провести повну аналогію з російсько-українським кейсом неможливо: радянсько-фінська війна завершилась суттєвими територіальними втратами для Фінляндії, а її довгостроковим наслідком стало закріплення неприєднання до військово-політичних блоків (насамперед – НАТО) та європейських інституцій і нейтралітету як ключового принципу зовнішньої політики Фінляндії в роки Холодної війни задля непровокування СРСР та збереження свого суверенітету і незалежності. Хоча і на фоні російського вторгнення в Україну 2022 р. Фінляндія відмовилась від нейтралітету та вступила до Північноатлантичного альянсу в 2023 р., такий історичний досвід Гельсінкі є неприйнятним для України відповідно до риторики Президента України та Міністерства оборони України щодо потенційних результатів завершення російсько-української війни. Так, Україна не погодиться ані на територіальні втрати, ані на відмову від євроатлантичної інтеграції, на яких Москва продовжує наполягати як на обов'язкових елементах майбутньої мирної угоди [1].

Проводячи паралелі з міжнародними конфліктами, як-от Холодна війна та Карибська криза, варто підкреслити, що такі різні за причинами, суттю, характером суперечності протиборчих сторін та кількістю цих сторін конфлікти неможливо в належний спосіб порівняти з російською агресією проти України. Це пояснюється тим, що, як і у випадку радянсько-фінської війни, можна окреслити схожість лише у найбільш загальних рисах, як-от нова фаза протиборства Росії та США або Росії і колективного Заходу та актуалізація ризику ядерної ескалації конфлікту [3]. Однак згадка перелічених вище історичних подій в аналітичних матеріалах щодо російсько-української війни в найавторитетніших журналах, що присвячені міжнародним відносинам, як-от *Foreign Affairs* та *Foreign Policy*, мала і свій позитивний ефект у вигляді привернення додаткової уваги міжнародної спільноти та пересічних читачів до війни в Україні, підвищення обізнаності про неї, підкреслення її приналежності до подій, що мають історичне значення

для розвитку сучасних міжнародних відносин незалежно від того, з яким саме конфліктом проводиться аналогія.

Водночас такі аналогії показують, що російсько-українська війна стала не просто черговою війною між малою та великою державою (як російсько-грузинська війна у 2008 р.) за територію, ресурси або політичні амбіції, а те, що в ній яскраво домінує геополітичний чинник, який виводить її розуміння далеко за межі двостороннього збройного конфлікту. Порівняння подій в Україні з наслідками Другої світової війни або Холодної війни підкреслює, що головним результатом російсько-української війни буде зміна балансу сил не лише в Європі, але й на міжнародній арені загалом. Відповідно західні країни повинні об'єднатись та бути максимально залученими різними способами до завершення російсько-української війни перемогою України, оскільки саме таке складення майбутнього балансу сил на європейському континенті на користь Заходу відповідатиме національним інтересам кожної із західних країн.

Хоча й проведення історичних паралелей дає змогу політичним діячам оцінити значимість події та в загальних рисах спрогнозувати варіанти розвитку кризової ситуації, однак користь у їх проведенні, наприклад, для окреслення термінів та оптимальних шляхів завершення російсько-української (як і будь-якої іншої) війни відсутня. Це пов'язано як з перебігом російсько-української війни в унікальних історичних обставинах і неоднаковістю цілей зовнішньої політики акторів в історичній ретроспективі, так і з неповторністю стилів управління та психології особистостей кожного політичного лідера, передбачити поведінку та стратегію ухвалення рішень або ведення бойових дій яких складно. Перенесення характеристик інших подій в історії на сучасну російсько-українську війну загрожує не лише формуванням хибного або неповноцінного уявлення про природу цього конфлікту, а й повторенням державними діячами різних країн у своїй діяльності щодо врегулювання війни між Україною та Росією помилок і упреджень, що уможливили або загострили конфлікти в історії міжнародних відносин, щодо яких проводиться аналогія.

Отже, аналізувати причини, сутність, перебіг та потенційні шляхи закінчення сучасної російсько-української війни варто, спираючись саме на обставини розвитку міжнародних відносин, в яких вона відбувається. Історичні аналогії повинні залишатися другорядним, а не основним, інструментом аналізу міжнародних конфліктів та інших кризових явищ у міжнародних відносинах.

Джерела та література

1. Є однозначність у тому, що Україна буде в НАТО – Володимир Зеленський. *Офіс Президента України*. 12.07.2023. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ye-odnoznachnist-utomu-sho-ukrayina-bude-v-nato-volodimir-z-84297>
2. Сандер Г. Як Фінляндія стримала росіян і здобула моральну перемогу. Уроки для України. *Локальна історія*. 18.03.2022. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/iak-finliandiia-strimala-rosiiian-i-zdobula-moralnu-peremogu-uroki-dlia-ukrayini/>
3. Haine J.-Y. The Cuban Missile Crisis, the Russia-Ukraine war and nuclear risks. *NATO Defense College*. 01.12.2022. 4 p. URL: <http://www.jstor.org/stable/resrep47021>
4. Hirsh M. We Are Now in a Global Cold War. With NATO expanding its focus to China, new battle lines are being drawn. *Foreign Policy*. 27.06.2022. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/06/27/new-cold-war-nato-summit-united-states-russia-ukraine-china/>

5. LaRoche C. D. Ukraine Isn't Munich – or Vietnam or Berlin. Historical analogies can harm more than help in understanding crises. *Foreign Policy*. 15.10.2022. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/10/15/ukraine-analogies-munich-vietnam-berlin/>

Стьопочкін Михайло

Запорізький національний університет

ДОБРОВОЛЬЧІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ В СОВЕТСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ (1917–1918 РР.) ТА НОВІТНІЙ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ (2014–2024 РР.) ВІЙНАХ

Ключові слова: *Українська Народна Республіка, Україна, армія, добровольчі формування, російсько-українські війни.*

Keywords: *Ukrainian People's Republic, Ukraine, army, volunteer formations, Russian-Ukrainian wars.*

В реаліях новітньої російсько-української війни (2014–2024 рр.) українці зіштовхнулися з військовою агресією РФ. Ідеться про гібридний характер війни, яку веде Росія. Одним з основних напрямів російської гібридної агресії є розвалення зсередини регулярних Збройних Сил України. В таких умовах стають особливо актуальними дієві добровольчі збройні формування.

Процес формування в Українській Народній Республіці власних збройних сил розпочався ще до советсько-української війни 1917–1918 рр. Після Лютневої революції в Російській імперії свідомі українці-вояки, які служили в російсько-імператорській армії, долучилися до військово-патріотичного добровольчого руху, почавши самочинно створювати військові клуби, комітети та громади [6, с. 6].

У березні 1917 р. постала Українська Центральна Рада, в якій переважна більшість членів були федералістами-автономістами, а меншість – самостійниками. Саме завдяки останнім військова розбудова набула ще більшої виразності. Самостійники ініціювали процес українізації імператорської армії, тобто створення окремих військових з'єднань з українців-вояків [8, с. 51].

Значна частина українізованих формувань створювалася на добровольчій основі. В часи советсько-української війни (1917–1918 рр.) Центральною Радою було видано 16 січня 1918 р. «Закон про створення народного війська», яким проголошувалось створення на добровольчих засадах нерегулярних збройних сил за форматом «народної міліції», і водночас починалася демобілізація діючих українізованих формувань [9, с. 90–91]. Започаткувавши стихійну демобілізацію українських військовослужбовців, цей закон суттєво ослабив обороноздатність УНР. Українські військовослужбовці, котрі не піддалися хвилі стихійної демобілізації, продовжували збройну боротьбу проти більшовиків. У січні – на початку лютого 1918 р. військовослужбовці 1-го полку ім. Богдана Хмельницького, 2-го полку ім. Павла Полуботка, 4-го Сердюцького полку ім. Івана Богуна, полку ім. Костя Гордієнка, Окремого Чорноморського Куреня ім. Петра Конашевича-Сагайдачного та інших формувань боронили Київ від більшовицьких військ [7, с. 315–317].

Під час советсько-української війни почалося створення добровольчих збройних формувань – постали Галицько-Буковинський курінь Січових Стрільців, Гай-